

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԵՂԻԱՅԻ ՏԵՍԻԼՔԸ

«Եւ առ Տէր ցեղիս, եղես դու վաղիս եւ կացցես ի յերիմ անդ առաջի Տեառն. եւ անա Տէր անցցէ, եւ հոգի մեծ ուժգին ուր զկերիմս քակիցէ եւ զվէմս խառակիցէ առաջի Տեառն եւ ոչ ի հոգմն Տէր. եւ յես հոգմոյն Եարմումն, եւ ոչ ի Եարմումն Տէր, եւ յես Եարմումն հաւր, եւ ոչ ի հաւրն Տէր. եւ յես հոգմն ձայն մեղմոյ օղոյ: Եւ եղի իբրեւ լուսաւ Եղիս» ծածկեաց գերեսս իմ մաշկեկան, եւ եղի եւ կաց ի հերթոյ այրին»:

Գ. ՅԱԳ. ԺԲ. 11 - 13

Ներքին աստուածպետական շրջանի ճշմարիտ հերոսներէն է: Անարդարութեան, ապականութեան և կուսակաշտութեան տըխուր այս շրջանին, անիկա քաշուած անապատ, լեցուած էր Աստուծոյ փառքովն ու մտածումովը, և ի զին ամէն զոհողութեան կը ջանար վերահաստատել Նիզովայի տիրապետութիւնը: Նման Յովհաննէս Մկրտչին, որ իրմէն ինք զարեւր վերջ պիտի գար, շփոթեւելու աստիճան իրեն հետ, Ներքին անապատէն Աքաաբի պալատը կուգար հոն յայտարարելու Աստուծոյ սպառնալիքներն ու պատուհանները: Այնքան ուժգին ու տպաւորիչ էր իր խօսքին շեշտը և ձայնին կրակը, որ բոլորը իր շրթներէն կը մնային կախ: Ժողովուրդը խանդավառուած իրմով, ջարդի կ'ենթարկէր Բաաղու գիմակազերծ և սուտ քուլմերը Դարմէշ լեւան վրայ, անգամ մը ևս յայտարարելով զՆիզովան իբրեւ ճշմարիտ Աստուած իսրայէլի:

Սակայն, աւա՜ղ, օրուան մը խանդավառութենէն վերջ, կեանքը կը մտնէր իր սովորական ընթացքին մէջ, Աքաաբը և Յեղաբէլ կը մնային նոյն և անփոփոխ, իսկ ժողովուրդը, տկար հողիներու յատուկ տըխուր մտայնութեամբ, որ միայն յաշտուածութեան և զօրութեան մէջ կ'ուզէ տեսնել ճշմարտութիւնը, հետզհետէ պիտի նուազեցնէր իր համակրանքը Ներքին սխրագործութեանց նկատմամբ, ենթարկուելով բիրտ

ուժերու քմայքին: Իսկ Ներքին, նման բոլոր նախանձայն չհողիներուն, մէկ ծայրայեղութենէն միւսին կ'անցնէր, խորտակուած և յուսահատ, կարծելով թէ Աստուած կը մոռնար զինքը լքելով իր դատը: Ներքին կեանքէն յոգնած կը փախէր անապատ, խուսափելու համար Յեղաբէլի սպառնալիքներէն և կատաղութենէն: Կը փախէր հարաւ, հեռու Յուզայի երկրէն, ուր իր ուր մղած էր իր պայքարը, կը հեռանար դէպի Գորէթի մեծ անապատը, որ իր լերկ ժայռերու տիրուր համայնապատկերովը կը ներգրանակուէր Ներքինի հողեկան վիճակին հետ: Այդ ամբոխուած հողեկան վիճակին մէջն էր երբ լսեց ձայն մը որ իրեն կ'ըսէր «Զի՞նս դու աստ», Ներքին, մինչ այս վերջինը դառնութեամբ կը պատասխանէր, «Տէր քու դատիդ նախանձայնդիր, պարտուցայ իմ պայքարիս մէջ, Իսրայէլի որդիները լքեցին զԴեղ, խորտակուեցան Գուսաններդ, կոտորուեցան մարգարէներդ, միայն ես կը մնամ, ու վտանգի մէջ է այժմ նաև իմ կեանքս»:

Մեղադրելի էր անտարակոյ Ներքին, հողեկան իր այս տաղանային համար: Նախանձայնդիր և մեծ հողիներու տաղանայն է որ կ'ապրէր ան: Անտարբեր հողիներ գուցէ չկարենան ըմբռնել Ներքին այս պոռթկումը, սակայն երբ հողին բռնկած էր զազափարով մը, և կը ջանայ ամէն ինչ պով շահիլ այդ դատը, ու երբ անաւանդ յաշտուած է մեծաւ մասամբ իր այդ յառաջարկութեանը մէջ, նման պարտութիւն մը կրնայ յուսահատութեան և լքումի առաջնորդել զինքը: Իմաստասէրները կրնան իրենք գիմակուել աշպէս՝ ինչպէս որ անոնք կը դառաւորուին, առանց պահանջելու աւելին՝ որ իրենու դասաւորումէն չը ստացուին, սակայն նախանձայն չհողափարի մարդիկ հեռու են այդ սառն դատողութենէն, և կը պահանջեն որ իրենք դասաւորեն համաձայն իրենց բուռն զգացումներուն և փափաքին: Ներքին մեծ խիղճ մըն էր և իրենք կ'ուզէր տեսնել աշպէս ինչպէս որ անոնք պէտք էր ըլլային: Ներքինի մէջ բան մը կայ փոթորիկի զօր շուռչէն՝ որ կ'աւել կը տանի ամէն ինչ իր հետ: Ընկերութեան մեծ ներշնչեալն է ան և աստիճան մարտիները իր ետեւէն ընդ քարշ տանելու:

կրօնական և ընկերային մեծ բարեկարգութիւններն ու յեղաշրջումները այս կարգի հաւատաւոր մարդոց գործն են: Բաւական չէ իրաւունք ունենալ, անհրաժեշտ է հաւատք և նուիրում դատին: Անձին զուրկ, ընկերութեան վրայ կրօնական կամ բարոյական ազդեցութիւն մը ի գործ դնելու համար առաջին պայմանն է:

Եւ այս ճշմարտութիւնը միայն Նիդալի պարագային չէ, անիկա կը պատկանի բոլոր ժամանակներուն: Եւ խղճի ու անշահադէտ հաւատքի մարդոց պարտականութիւնն է անդադար պայքարել կրօնքի շնորհաբերութեան կամ մեքենայութեանց դէմ:

Բայց Տէրը կը հրամայէր Նիդալին, «նեցես զուգուի և կացցես ի լերին անդ առաջի Տեառն» մարգարէն կը հնազանդէր: Այժմ կեցած Գորէր լերան գագաթին, ուրկէ իր նայուածքը կ'ընդգրկէր անսահման զոյգ տարածութիւնները անապատին ու երկնքին:

Մարգարէն յանկարծ կը նշմարէ հորիզոնին վրայ բարձրացող փռլիի ամպը, անապատի հովերէն շինուած: Երկինքը կը ծածկուէր մէկէն մուկ և ծփուկ քողով մը, որոտում և կայծակներ իրարու կը յաշորդէին, արմատախիլ ընելով ծառերը և գողացնելով ժայռերը, աւազի ալիքները կու գային զարնուելու լեռներուն, նման իր խարակները ծեծող ծովի ալիքներուն: Ուրակներ կ'անցնէր, բայց Տէրը կը բացակայէր այս փոթորիկին մէջէն:

Մարգարէն շնահատ նորէն կը դիտէր իր շուրջը, երբ յանկարծ երկիրը կը սարսէր իր հիմերէն, հողը կը բացուէր երախ առ երախ, լեռները ծաղիկներու բաժակին նման կը դողային իրենց ցողուններուն վրայ: Ահռելի երկրաշարժն էր այս, որուն անհնար էր դիմանալ, բայց Տէրը չէր անհնար էր դիմանալ այս շարժումին մէջ: Երկիրը դողացնող այս շարժումին մէջ:

Նիդալն զարմացած կը դիտէր այս բուրբ, երբ արտակարգ բոց մը կը լուսաւորէր շրջապատը, երկինքէն կրակներու խորածր կը շրջապատէին բովանդակ երկիրը, կարմիր բոցերու լիզուներ կ'ակօսէին թըխպտ երկինքը և ջրվէժներու նման էր թափէին լեռներու վրայ, այրելով ամէն ինչ իրենց շուրջը: Նիդալն կը անմոռիէր այս տեսարանին առջև, բայց Տէրը չէր յայտնուէր կրակի այս տեսարանին մէջ ևս:

Փոթորիկներու և կրակներու այս ահռելի տեսարանները շնորհով վերջ կը գրտնէին, բնութիւնն ու համապատկերը կը ստանային նորէն իրենց քաղցր և յստակ խաղաղութիւնը: Երբ ներդաշնակ ու խորունկ կ'այս գեղեցկութեան մէջէն, նման երկինքէն հոսող երաժշտութեան, կը շարժէր անուշ գեփուրը, երանազին զգացումներով լեցնելով հոգիները, և գեփուրին մէջէն կը լսուէր Ամենակալին ձայնը և կը զգացուէր իր ներկայութիւնը: Նիդալն խորտակուած էր ինքն իր մէջ, ան կը կարծէր թէ Աստուած պիտի յայտնուէր փոթորիկի և կրակի մէջ, բռնութեան և վրէժի զգացումներով, այժմ կը զգար թէ բնութեան այս օրինակներով իրեն տրուած էր գերագոյն դասը: Սէր և խաղաղութիւն գերագոյն ստորոգելիներն էին Աստուծոյ, և Նիդալն ի զուր կը մտածէր ու կը պահանջէր վրէժխնդրութիւններ, որոնք չէին կրնար հաշտուիլ Աստուծոյ բնութեան հետ, որուն իրական անունն է Սէր: Նիդալն խորտակուած կը ծածկէր գէմը իր վերարկուով և երեսի վրայ ինկած կ'երկրպագէր Աստուծոյ:

Հին Կտակարանի այս պատկերին մէջ, քաղցրօրէն կը շողայ նախազգացումն ու ներկայութիւնը այն ոգիին, զոր Աստուած յետոյ պիտի յայտնէր մարդկութեան նոր Կտակարանով: Նիդալն Աստուծոյ ներկայութիւնը կը կարծէր տեսնել կրակի և փոթորիկի մէջ և իր արգարութիւնը վրէժխնդրութեան փոխադարձ հարուածներով միայն: Փոթորիկներն ու կրակները Տիրոջ պատգամաւորներն են, ու նշանները իր արտայայտութեան, բայց չեն կազմեր իր ազգին: Եթէ Սինայի օրէնսդրութեան և Իսրայէլի սատուած պետական կարգին մէջ Ան կը յայտնէ իր արգարութիւնն ու արգարութիւնը, սակայն իր բուն անունն ու էութիւնը Սէր է:

Գորէրի տեսարանէն անմիջապէս վերջ, Տիրոջ հաճութեամբ Նիդալն կ'երթայ գրտնելու Ազայէլը, Յէռն և Նիլսէն, անոնց միջոցաւ կազմակերպելու վրէժխնդրութեան գործը և պատուահասելու Աքաբոն ու Յեղարէլը, որոնք կոապաշտութեան կ'առաջնորդէին Յուդայի ժողովուրդը: Ազայէլ, Յէռն և Նիլսէն իբրեւ պատգամաւորներ Աստուծոյ, կրնան նկատուիլ իբրեւ հով, փոթորիկ և կրակ, բայց ասոնք նշաններ են

միայն իր արդարութեան, իր վերջին խօսքը չեն, և չեն արտայայտեր իր ամբողջական էութիւնը:

Բոլոր այդ խստութիւնները և հոգիին ու մտքին վրայ դառն կերպով իրենց ազդեցութիւնն ու կնիքը կերպաւորող նշաններն ու երեւոյթները պէտք էին որքան ատեն որ մարդկային հոգին չէր կրցած ըմբռնել Տիրոջ իրական և վերջնական Յայտնութիւնը: Սակայն այն օրէն ի վեր երբ Աստուած մարդացաւ և իբրեւ մին մեզմէ ծնաւ Բնթղեհէմի աշխարհի մէջ և աստղին ներքեւ, ընելու համար մեզ իրեն եղբայր և բարձրացնելու զմեզ բոլորս Աստուծոյ բրդիութեան, այդ օրէն սկսեալ, Որդիի և Հօր յարաբերութեամբ է որ մենք կապուած կը մնանք Աստուծոյ, վայելելով իր անսահման սէրն ու շնորհը:

Բովանդակ Հին Կտակարանը, իր բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ, օրէնքի և փոխադարձ արդարութեան մը սկզբունքն է որ կ'երեսէ: Դրախտէն սկսեալ մինչև Սինայի բարձունքը, ու մինչև կործանումը Տաճարին, իսրայէլի մտքի ու հոգիի բոլոր արտայայտութիւնները տիրապետուած են օրէնքով: Ինչպէս կրօններու, այնպէս ալ բոլոր բարոյական և դաստիարակական դրութիւններու մէջ, ուր մարդկութեան և մարդուն մանկութիւնն է որ կը սկսի, սիրոյ և խաղաղութեան ողջոյնէն և իրագործումներէն առաջ անհրաժեշտ է օրէնքին սաստը, առաջնորդութեան և ուղղութեան երկաթեայ մականը: Նշխարի տեսիլքին մէջ սակայն, երկնքի վրայ շողացող կայծի մը նման, կ'երեւի ու կը զգացուի սիրոյ և խաղաղութեան խորհրդանիշ եղող զեփիւռը: Սէրը այս կերպով վերջնական ու բացարձակ բացատրութիւնն է այն բոլորին՝ զոր Աստուած իրագործած է մարդկային պատմութեան մէջ ի շարժ ժամանակաց, և տակաւին կը փափաքի իրագործել, վասնզի առանց սիրոյ և խաղաղութեան, կեանքն ու իր սիրագործ գեղեցկութիւնները չը մնան անիրագործելի:

Ինչ որ է ձգողութեան օրէնքը ֆիզիքական աշխարհի մէջ, նոյն է Աստուծոյ սէրը բարոյական կեանքի նկատմամբ: Այն Սէրը զոր որ մը պատմութեան մէջ յայտնուեցաւ մարդկութեան, Քրիստոսի միջոցաւ, իբր Ստեղծիչ, Ազատարար և Հայր:

Անտարակոյս Քրիստոսէ առաջ այս զգացումը բոլորովին անծանօթ չէր Հրէից և կարգ մը անհատներու, սակայն դարերով ան կը մնար մեռեալ տարր, նախապաշարումներու, ծէսերու և մարդկային տիրապետող մութ ու վայրագ բնազդներու խաչ տարզէտ շեղակոյտին ներքեւ: Սակայն Յիսուսով անկա իրականութեան մը վերածուեցաւ Յիսուսէն առաջ մարդկութիւնը զայն՝ կ'անգիտանար, և Յիսուսէն զուրս նորէն ան կրնայ անգիտացուիլ, վասնզի առանց Քրիստոսի մարդեղութեան և յայտնութեան հաւատքին՝ աշխարհը դիւրութեամբ կրնայ վերադառնալ հին կռապաշտութեան և ճակատագրականութեան, որուն արտաբանական նշանները կ'երևին արդէն ժամանակակից մտայնութիւններու մէջ:

Քրիստոսը, յանուն որուն արդի քրիստոնեայ աշխարհը ծուխի կուգայ իր սէրն ու հաւատքը յայտնելու, նազովիցի ուսուցիչն ու վարդապետը չէ լոկ, հեղինակը բարոյական կարգ մը ճշմարտութիւններու և վարդապետութեան մը, այլ մարմնաուած կենդանի Աստուծոյն, տեսանելի պատկերը անտեսանելիին, որուն սէրը մեր նկատմամբ կ'սկսած է ի վերջներ, փաստուած ըլլալուն համար խաչի ողբերգական բայց փրկարար խորհուրդովն ու սիրագործութեամբը: Սէր անկասկած, աննախապաշար, հաւատարիմ և սրբագործ, որուն նման աշխարհը կ'անգիտանար Յիսուսէն առաջ, և որ անկէ վերջ մնաց անիրագործելի Եկեղեցիէն զուրս, մարդկային բոլոր ստեղծագործութիւններուն մէջ:

Բոլոր բարոյական և բնկերային վարդապետութիւնները և անոնց ստեղծած կապերը մարդկային ու ժամանակաւոր են դած, են, առանց ստեղծել կարենալու ան տեւական ու մտերմիկ կապը զոր Յիսուսի սիրոյն մէջ կը շարունակէ ապրիլ Քրիստոսի Եկեղեցին: Բոլոր ուսուցումները մարդկային հաւատարմութեան, եղբայրութեան և իրաւունքներու շուրջ շինուած ու քարոզուած, մասնաւոր վերջի հարեւրամեակի շրջանին, հակառակ որ Քրիստոնէութեան պատրոյագէն կը ստանային իրենց կայծը, չկրցին մնալ հաւատարիմ իրենց սկզբունքներուն, և գացին հակառակ ծայրայեղութեան, ցեղերու խտրութեան և մարդկային

արժանապատուութեան պակասին, վասնզի հեռու մնալ ուղեցիկն աւետարանի հրաշա-
գործ, տեւական, բարախուն և տիեզերա-
կան սէրէն և եղբայրութենէն:

Եթէ Գորէբի մշուշը հետեւաբար կը
ծածկէր Սինան, սակայն կ'երևէին Բեթ-
զեհէմը, Երանութեան լեռը և Գորգոթան:
Ի դուր չէ որ Եղիան, հնութեան այդ տե-
սանողը Մովսէսին հետ միասին, փշշակիր-
ները կը դառնան Յիսուսին, Ալլակիրպու-
թեան լեռան վրայ, ստեղծելու համար սի-
րոյ այն հրաշալի կամուրջը, որ Հին Ուխտի
մշուշներու և փոթորիկներու մէջէն կ'եր-
կարի և կը շինէ Նոր Ուխտի անխորտակելի
կառանքը: Եղիան կը պարտուէր աստուա-
ծային սիրոյն մէջ, յայտնագործելով և նա-
խաձայնելով այն մեծ սէրը որ աստուա-
ծորդին յայտնութեամբ պիտի լեցնէր աշ-
խարհը, բռնկցնելով մարդոց հոգիները
մարդկային եղբայրութեան և Աստուծոյ
տիեզերական հայրութեան մեծ զգացումով:

Պարտութիւններ կան որոնք յազթա-
նակներ կ'արժեն, երբ փլատակի վերածելէ
վերջ մեր կամակոր ու կամշոտ հպարտու-
թիւնն ու վայրի բնազդները, մեր հոգին
կը լեցնեն արեւով ու սիրով, խաղաղու-
թեամբ և քաղցրութեամբ, ու անոր առջև
կը բանան հորիզոնը նոր հեռապատկերնե-
րու: Վերստին ծննդեան խորհուրդն է այս,
զոր Աստուած գիտէ պարզեւել հոգիներ-
բուն:

Այս է կերպը Աստուծոյ իր զաւակները
ճշմարտութեան գիտակ ընելու: Կերպ մը՝
լեցուն իմաստութեան և զեղեցիկութեամբ:
Նախ անոնց կը ցուցնէ իրերու լոյսը, և
այս միայն վայրկեանի մը համար, յետոյ
տակաւ երբ անոնք սքանչացումի մէջէն,
անոնց կը բանայ բովանդակ ճշմարտու-
թիւնը: Եղիան իր այս սքանչելի տեսիլ-
քէն վերջ կը մահէր աստուածային յայտ-
նադրութեան լոյսին մէջ, ճանչնալով ի-
րական կերպանքը Աստուծոյ:

Ե.

ՈՏՆԼՈՒԱՅ

(ԽՈՆԱՐՀՈՒԹԻՒՆ)

Խոնարհութիւնը օկիզմը է
հեմարթ մեծութեան:

Յաւէտ պանծալի մեր հայրերը, Աւագ
Հինգշաբթի օրը, երեկոյեան տեղի ունե-
ցած խորհրդաւոր և սրտազբաւ արարողու-
թեան անունը դրած են Ուտնլուա՞յ:

Ոսնլուան, Հոգի՛, Յիսուսի կատարած
հուսկ տնօրէնութիւններուն է՛ն որտաշարժն
է և կը փնտռուի առհասարակ ամենէն,
մեծէն թէ պոտիկէն, թէ՛ն փսո՛ս, սա՛ ալ
իր հետաքրքրական և հաճելի հանդիսա-
դրումին և ո՛չ վեհ խորհուրդին համար,
որ կը մնայ փակ՝ գիրքերու մէջ, ընտրեալ-
ներուն համար միայն հասկնալի...: Արդ-
եօ՞ք կը բաժնեն, Հոգի՛, փորձառու մար-
դու համոզումս, թէ ինձմէ կը բաժնուիս,
ըսէ՛ համարձակ և տո՛ւր պատճառներդ,
չա՛տ գոհ կ'ըլլամ:

— Երէ՛ցս, կը կարծեմ թէ Ոսնլուան
կը փնտռուի թէ՛ իբրեւ ակնահաճոյ տեսա-
րան և թէ՛ իբրեւ պատկերը խոնարհութեան
խորհուրդին: Բայց կարծիքս դժբախտաբար
աւելի կը հակի ձերիկն: Թողունք սակայն
այլեւս զանգուածային սովորութիւն գար-
ձած մոլորանքը և առնենք ոգին Յիսու-
սին, որ Ոսնլուան տուաւ իբրեւ օրինակ
խոնարհութեան իսկական մեծութեան:

— Այո՛, Հոգի՛, Յիսուս զայն օրինակ
տուաւ քրիստոնեայ մարդուն, որ ինչքան
ալ մեծ ըլլայ շնայարանայն՝ այլ խոնարհի
աւելի, զի ճշմարտ մեծութիւնը կը փայլի
խոնարհութեան մէջ: Երէ՛ց. — Աստուած
ամբարտաւանից հակառակ կայ, տայ շնորհ
խոնարհաց՝: Դարձեալ՝ չոր խոնարհեցու-
ցանէ զանձն՝ բարձրացի՛ր:

Միե՛կ, Հոգի՛, հպարտութեան մեծ մեղ-
քին, և անոր հակառակ մեծ առաքինութիւն՝
խոնարհութեան մասին այլուր խօսած ենք
երկարօրէն: Հոս եթէ կը յիշենք զանոնք և
պիտի յամենանք անոնց առջև, պատճառն
է նախ, որ հպարտութիւնը նոյնիսկ մեր
կրօնական և բարոյական կեանքին մէջ
գործնապէս զբաւած միշտ բարձր ու լայն,
ամենէն սիրուած ու փնտռուած տեղն է,
հակառակ իրեն հակոտնեայ առաքինու-